

Od Wydawcy

Szanowni Czytelnicy,

przekazujemy w Państwa ręce piąty tom „Szczecińskich Studiów Archiwalno-Historycznych”, czasopisma naukowego Archiwum Państwowego w Szczecinie. Na jego łamach zamieszczane są artykuły naukowe i przyczynki z obszaru szeroko pojętej humanistyki, ze szczególnym uwzględnieniem archiwistyki i historii Pomorza. Autorami artykułów publikowanych w roczniku są zarówno pracownicy szczecińskiego archiwum, i archiwiści z Polski, jak też badacze mogący zaprezentować na naszych łamach wyniki swoich badań. Periodyk kierujemy do archiwistów i historyków, oraz przedstawicieli innych dziedzin wiedzy oraz regionalistów.

Piąty tom „Szczecińskich Studiów Archiwalno-Historycznych” składa się z następujących działów tematycznych: *Studia i Materiały*, *Z praktyki archiwalnej*, *Biografie*, *Ludzie archiwów – Wspomnienie*, *Z działalności popularyzatorskiej szczecińskiego Archiwum*, *Publikacje Archiwum Państwowego w Szczecinie*, *Kalendarium wydarzeń w Archiwum Państwowym w Szczecinie w 2020 r.*

Dział *Studia i Materiały* otwiera artykuł dr. Radosława Pawlika *Przeobrażenia kościelne i wyznaniowe w parafii w Jarszewie oraz jej proboszczowie w XVI wieku*. W artykule tym Autor dokonał zestawienia proboszczów kościoła parafialnego w Jarszewie (niem. Jassow), działających w XVI w., nie będących jak dotąd rozpoznanymi. W oparciu o bazę źródłową zostały przedstawione sylwetki duchownych oraz uwarunkowania w jakich przyszło im pełnić posługę. Kościół parafialny w Jarszewie w średniowieczu i w okresie nowożytnym, posiadał ściśle związki prawne z kapitułą katedralną w Kamieniu Pomorskim. Przyjęcie postanowień Pomorskiej Ordynacji Kościelnej (1535), na mocy której kapituła kamieńska stała się instytucją protestancką dało początek głębokim przemianom wyznaniowym w podporządkowanych jej wiejskich kościołach parafialnych, w tym w kościele jarszewskim, którym zaczęli zarządzać luterańscy proboszczowie. Dr Kacper Pencarski, kolejny już raz goszcząc na naszych łamach, przygotował artykuł *Rozpoznanie zawartości materiałów archiwalnych magistratu w Polanowie (Pollnow) i ich przejęcie przez pruskie Archiwum Państwowe (Staatsarchiv) w Szczecinie w latach 1831–1945. Przyczynek do dziejów zespołów archiwalnych miast prowincji*

pomorskiej. Autor przedstawił w nim wyniki swych badań dotyczące okoliczności w jakich akta byłego magistratu w Polanowie w dawnym powiecie sławieńskim (prowincja pomorska), trafiły do Archiwum Państwowego w Szczecinie. Na tle ogólnych zasad przejmowania przez archiwum szczecińskie materiału aktowego na prawach depozytu, scharakteryzowano zawartość akt magistrackich Polanowa, zaakcentowano też problem niewłaściwego nadzoru władz municypalnych Polanowa nad materiałem archiwalnym i niearchiwalnym w archiwum miejskim, oraz problemy wynikające ze zmiany miejsca przechowywania akt. W artykule przedstawiono też zagadnienia związane z brakiem dokumentacji o znaczeniu historycznym, oraz nieprzywiązywania wagi do konieczności zachowania świadectw przeszłości przez dawnych włodarzy miasta. Bożena Kumor-Gomułka z Archiwum Państwowego we Wrocławiu w artykule *Królewski Pruski Instytut Fotogrametryczny w Berlinie (Königlich Preussische Messbildanstalt Berlin) i ślady jego działalności w Zbiorze Ikonograficznym Archiwum Państwowego we Wrocławiu*, przybliżyła działalność założonego w 1885 r. z inicjatywy inżyniera budowlanego i architekta Albrechta Meydenbauera Instytutu Fotogrametrycznego, stanowiącego pierwszą w świecie placówkę zajmującą się fotogrametrią jako profesją, sankcjonując tym samym nową technikę fotografowania obiektów architektonicznych, mogącą służyć w dokumentowaniu ochrony zabytków. Zainicjowana przez Meydenbauera idea stworzenia fotograficznego archiwum zabytków dla obszaru Prus (*Deutsches Denkmälerarchiv*), przewidywała zorganizowanie miejsca przechowywania dokumentacji zdjęciowej obiektów dziedzictwa kulturowego o wysokiej klasie artystycznej, możliwych do odtworzenia w przypadku ich zniszczenia. Wytworzone w ramach działalności *Königlich Preussische Messbildanstalt Berlin* (w formie odbitek), fotografie zabytków śląskich w ujęciach fotogrametrycznych, zasilają sukcesywnie zasoby Archiwum Konserwatora Zabytków Prowincji Śląskiej, skąd po II wojnie światowej, w postaci niewielkiego fragmentu fototeki konserwatorskiej, trafiły do Archiwum Państwowego we Wrocławiu. Artykuł wzbogaca wykaz odbitek pozytywowych (fotogramów) wraz z dokładnym ich opisem, oraz przykładowy materiał ilustracyjny. Ryszard Techman, autor artykułu *Z powojennych dziejów stoczni „Wulkan” w Szczecinie: radziecki demontaż i eksploatacja, czechosłowackie zainteresowanie złomowaniem statków, polskie nadzieje na odbudowę i rozwój produkcji okrętowej*, omawia historię szczecińskiej stoczni „Wulkan”, jednej z dwu największych w mieście przed 1939 r. Stocznia ta doznała sporych strat zarówno w czasie II wojny

światowej, jak i po jej zakończeniu, co było z kolei efektem radzieckiej polityki okupacyjnej. Autor przedstawił m.in. funkcjonujący na terenie stoczni „Sudostroitelnyj Remontnoj Zavod Vulcan”, aktywnie współuczestniczący w grabieży pozostałego mienia stoczniowego, działający na potrzeby Centralnej Bazy Przeładunkowej ZSRR w porcie szczecińskim (ekspediującej do tego kraju wszelkie zdobyczne dobra i towary reparatorne), nie tylko z Niemiec, ale i z Pomorza Zachodniego, oraz zajmujący się naprawą radzieckich jednostek pływających. W dalszej części artykułu została wspomniana inicjatywa na rzecz utworzenia „Polsko-Czechosłowackiego Towarzystwa Eksploatacji Żłomu” dla cięcia i demontażu wraków statków i innych obiektów, oraz przybliżona historia stoczni w latach 50. XX w., kiedy to została ona przejęta przez przedsiębiorstwo państwowe „Stocznia Szczecińska”. Bartosz Sitarz, autor artykułu *Zabezpieczanie i scalanie rozproszonego zasobu Archiwum Państwowego w Szczecinie w latach 1945–1950*, podjął temat powojennych losów rozproszonego zasobu Archiwum Państwowego w Szczecinie. Przedwojenne archiwum szczecińskie (Staatsarchiv Stettin) posiadało zasób liczący 7068 m.b. akt, ponad 10 tys. dokumentów, i co najmniej kilka tys. map i planów. W czasie II wojny światowej ze względu na zagrożenie, jakie niesły działania wojenne, większość zasobu została ewakuowana i rozproszona w kilkunastu miejscowościach na terenie Pomorza. Na skutek zmiany granic dziesięć z nich znalazło się w Polsce, a cztery pozostały w Niemczech. W 1945 r. polscy archiwiści stanęli przed niełatwym zadaniem odszukania, zabezpieczenia i scalenia wywiezionego zasobu. Dzięki ich wyteżonej pracy udało się do połowy 1947 r. zgromadzić w Szczecinie niemal całość ewakuowanego na teren Pomorza Zachodniego zasobu. W tym samym czasie rewindykowano także archiwalia z Goslar w brytyjskiej strefie okupacyjnej Niemiec. W kolejnych latach odzyskano materiały zabezpieczone przez instytucje z Bydgoszczy, Torunia i Warszawy. Problem stanowiła rewindykacja akt z terenu Pomorza Przedniego, a podejmowane w tym kierunku starania nie przyniosły rezultatu. Dopiero na początku lat 60. XX w. doszło do częściowej wymiany archiwaliów z Niemiecką Republiką Demokratyczną. Część przedwojennego zasobu szczecińskiego uległa jednakże bezpowrotnemu zniszczeniu pod koniec wojny i tuż po jej zakończeniu.

W dziale *Z praktyki archiwalnej* zamieszczamy artykuł Macieja Bartoszka *Dziedzictwo polskich organizacji społecznych w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie oraz inicjatywy podejmowane w latach 2018–2020*

z zakresu współpracy z organizacjami niepaństwowymi, w którym Autor omówił odpowiednie regulacje określające niepaństwowy ewidencjonowany zasób archiwalny oraz materiały archiwalne polskich organizacji społecznych, przechowywane w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie. Z uwagi na dużą ilość zespołów odnoszących się do organizacji społecznych przechowywanych w zasobie Archiwum Państwowego w Szczecinie, Autor na potrzeby artykułu wyodrębnił poszczególne zespoły według zakresu działalności danej jednostki, z krótką charakterystyką materiałów archiwalnych zgromadzonych w poszczególnych zespołach. Podział został określony na podstawie następujących obszarów i rodzajów działalności poszczególnych organizacji społecznych: 1. Polityczne; 2. Spółdzielcze; 3. Kombatanckie; 4. Naukowe; 5. Kulturalne; 6. Regionalistyczne; 7. Krajoznawczo-Turystyczne; 8. Sportowe; 9. Paramilitarne; 10. Młodzieżowo-harcerskie; 11. Kobiące; 12. Charytatywno-społeczne. Charakteryzując materiały archiwalne znajdujące się w poszczególnych zespołach, każdorazowo podane zostały: daty skrajne, liczba jednostek, oraz rodzaj dokumentów.

W dziale *Biografie* przedstawiona została sylwetka Stefana Mariana Świdy (1887–1953). Autor artykułu Ryszard Techman przybliżył postać legionisty, zasłużonego oficera Wojska Polskiego i formacji granicznych II Rzeczypospolitej. Bohater artykułu po II wojnie światowej był inspektorem Biura Kontroli przy Prezydium Krajowej Rady Narodowej w Warszawie. Na początku lat 50. XX w. zarządzał prywatną firmą w Szczecinie.

W dziale *Ludzie archiwów*, tym razem z podtytułem *Wspomnienia*, przypadło nam w udziale pożegnanie zmarłych w 2020 r., archiwistów Marii Frankel i Dariusza Witulskiego.

W części *Z działalności popularyzatorskiej szczecińskiego Archiwum* będziemy publikować ciekawsze efekty naszej aktywności na niwie upowszechniania wiedzy o zasobie. Tym razem chcielibyśmy zaprezentować kilka prac, które napłynęły na II edycję konkursu historyczno-literackiego pn. „Znajdź swoją pamiątkę rodzinną i opisz jej historię”. Konkurs ten, szczecińskie Archiwum Państwowe realizuje we współpracy z Kuratorium Oświaty w Szczecinie według pomysłu Małgorzaty Duras, dyrektor Wydziału Informacji i Promocji Kuratorium. Jest on skierowany do uczniów zachodniopomorskich szkół podstawowych i ponadpodstawowych. Jego ideą jest zachęcanie młodych ludzi do poznawania historii rodzinnych, popularyzacja wiedzy historycznej, tematyki poszukiwań genealogicznych, propagowanie wiedzy o potrzebie gromadzenia oraz

zabezpieczania dokumentów i pamiątek z archiwów rodzinnych, a także doskonalenie warsztatu piśmienniczego uczniów, oceniane bowiem są również walory literackie prac. Na pierwszą edycję konkursu wpłynęło 381 prac, na drugą – 452. Zwycięskie i wyróżnione prace, z pierwszej edycji – 17, z drugiej – 20, zostały opublikowane. Na łamach niniejszego tomu SSAH prezentujemy kolejne, w subiektywnym wyborze, z zastrzeżeniem, że zostało wiele innych, które również powinny doczekać się publicznej prezentacji. Mamy nadzieję, że w przyszłości nadarzy się ku temu okazja.

Całość zamyka prezentacja dorobku edytorskiego zamieszczonego w dziale *Publikacje Archiwum Państwowego w Szczecinie wydane w 2020 roku*, oraz zwyczajowo *Kalendarium wydarzeń w Archiwum Państwowego w Szczecinie w 2020 roku*, rejestrujące wszystkie ważniejsze wydarzenia z życia archiwum w 2020 r.

Rocznik został dofinansowany przez Naczelną Dyрекcję Archiwów Państwowych. Żywiąc nadzieję, iż rekomendowany tom spotka się z zainteresowaniem czytelników, pragnę przypomnieć, iż poprzednie są dostępne nieodpłatnie na stronie internetowej www.ssah.szczecin.pl. Korzystając z okazji dziękuję recenzentom dr. hab. Agnieszce Gut oraz prof. Wojciechowi Skórze, za cenne uwagi, które znacząco wpłynęły na kształt prezentowanych tekstów. Zapraszam do lektury.

Redaktor naczelny
dr hab. prof. US KRZYSZTOF KOWALCZYK